

Biblioteksbetjening af uddannelsessøgende

Af Søren Brunbech

Præsentation af problemfeltet

Det er vist den almindelige fornemmelse på folkebibliotekerne, at uddannelsessøgende af alle slags udgør en stadig større del af lånerskaren. De hjem søger biblioteket i sådan grad, at man nogen gange kan blive helt bekymret for, om det går ud over betjeningen af den "almindelige" låner, hende, der bare skal låne en god roman, eller vide hvad der står i en paragraf i bistandsloven. Forklaringen er, at projektorienterede opgaver er slået igennem i hele uddannelsessystemet inden for det sidste 10-år. Det blev for alvor mærkbart i bibliotekerne efter gymnasireformen i slutningen af 1980'erne, der fik eleverne til at drage hærgende gennem folkebibliotekerne for at finde litteratur og informationer til deres store opgaver i 1., 2. og 3g. Men arbejdsformen med større eller mindre opgaver, hvor eleverne selv skal ud og samle stof sammen, kendes overalt i uddannelsessystemet lige fra HF, Tekniske Skoler og Handelsskoler og til omskolingskurser for voksne arbejdsledige. Folkeskolen

er nu også for alvor på vej. Her har man selvfølgelig altid kendt til emneopgaver, men de mere krævende projektopgaver er nu obligatoriske i de øverste klassetrin, og de stiller tit krav til materialer, der rækker langt ud over hvad skolebiblioteket kan honorere.

Jeg vil først fortælle mere overordnet om hvad det er for typer opgaver eleverne kommer med og hvordan vi forsøger at betjene dem bedst muligt, bl.a. ved på lokalt plan at etablere samarbejde til gymnasierne og folkeskolen. I den sidste del vil jeg mere konkret beskrive nogle af de referenceværker og metoder vi bruger, når vi skal betjene de uddannelsessøgende. Her vil jeg ikke skelne så skarpt mellem folkeskole og gymnasieelever, da mange af emnerne, de beskæftiger sig med i virkeligheden er de samme.

De erfaringer jeg skriver ud fra, er fra mit arbejde på Læsesalen i Vejle. Vi har en traditionel struktur med en udlånsafdeling, som vi kalder Voksenbibli-

oteket, og en læsesal, hvor der er håndbøger, tidskriftshylder, skærme med adgang til cd-rom'er og Internet og med læsepladser, der bliver flittigt benyttet. Ikke mindst af uddannelsessøgende, der arbejder alene eller laver gruppearbejde. Man må nemlig gerne tale sammen på Læsesalen, men nogenlunde afdæmpet, så man ikke generer nabo-bordene. Jeg tror ikke lånerne oplever nogen stærk skelnen mellem Voksenbibliotek og Læsesal. Fysisk befinder afdelingerne sig tæt ved hinanden, og der vil tit være en glidende overgang, hvor låneren starter i Voksenbiblioteket med at afsøge vores egen bogbestand og bagefter går på Læsesalen for at bruge vores referenceværker, lede efter tidskrift- og avisartikler eller bestille supplerende litteratur fra andre biblioteker.

Betjening af gymnasieelever

Som nævnt var det ved gymnasiereformen sidst i 80'erne, det blev bestemt, at eleverne skal aflevere 3 store opgaver gennem gymnasieforløbet. En danskopgave i 1.g, en historieopgave i 2.g. og den store opgave i 3.g, hvor der er frit valg mellem fagene, men som ofte ender med at blive endnu en dansk eller historieopgave. Tidspunktet for afleveringerne varierer kun lidt fra klasse til klasse og fra gymnasium til gymnasium. I de første år var resultatet, at ikke alene det lokale folkebibliotek, men hele det samarbejdende biblioteksvæsen i perioder var støvsuget for bøger og tidsskriftsartikler inden for gymnasiernes yndlingsemner, og ventetiden på artikler fra Aviskroniksamlingen steg fra den normale uge til en måned.

Alle var frustrerede og vel ikke mindst eleverne. Et af problemerne var koncentrationen af emner. Hvis alle syv parallelklasser i et gymnasium skriver danskopgaver inden for samme område, må det gå galt. Et andet problem var, at mange elever mødte op på folkebiblioteket og var totalt uforberedte på, hvordan de skulle gribe litteratur- og informations-søgningen an. Den almindelige indgangsreplik ved bibliotekarbordet var ofte: "Jeg vil gerne have ALT om xxx..., det er til en stor opgave i gymnasiet!". Standard modspørgsmålene fra bibliotekaren er:

Hvad mener du med alt, hvordan afgrænser du dit emne, hvor har du selv ledt, har du fundet nogle litteraturhenvisninger? etc. Men alle ens interviewtalenter hjælper ikke meget, hvis det er elev nummer ti, der spørger om det samme. Der blev arbejdet på flere fronter på at afhjælpe situationen. Bl.a. udarbejdede to af mine kollegaer fra Voksenbiblioteket "Førstehjælp til opgaveskrivning" som blev udleveret på gymnasierne. Det er en pjece, der består dels af en annoteret litteraturfortegnelse over vigtige standardværker og referenceredskaber og dels af nogle "Tips". Nogle af de gode råd lyder: Formulér din opgave. - Gå selv på biblioteket, send ikke din mor. - Afsæt god tid til biblioteksbesøg. - Ting ta'r tid, bøger er udlånt. - Husk litteraturhenvisninger. På gymnasierne fandt man efterhånden også ud af, at det ikke er så smart, at alle skal skrive om samme emneområde eller tidsperiode. Så vidt jeg kan se, har lærerne nu også en mere realistisk opfattelse af, hvor mange kilder, de kan stille krav om til de enkelte opgaver.

Det vigtigste, der er sket, er dog, at der nu de fleste steder er blevet etableret et samarbejde mellem gymnasierne og det lokale folkebibliotek. Der har altid været biblioteker på gymnasierne, men indtil gymnasiereformen var de med få undtagelser betjent af gymnasielærere, der fik frikøb af nogle timer, og gymnasiebibliotekerne indgik ikke i noget samarbejde med det øvrige biblioteksvæsen. Efter gymnasiereformen kunne alle se, at situationen var uholdbar og mellemuddannelsernes biblioteksbetjening kom på den bibliotekspolitiske dagsorden. Det har ganske vist endnu ikke ført til nogle lovgivningsmæssige krav, men status i dag er alligevel, at ca 2/3 af landets gymnasier har et samarbejde med det lokale folkebibliotek. I Vejle frikøber amtet, der jo finansierer gymnasierne, en bibliotekar fra det lokale folkebibliotek med 15 timer om ugen på hver af amtets gymnasier. På de alt for få timer er de gået i gang med at bygge funktionsduelige biblioteker op. De registrerer de bøger, der er spredt i fagsamlinger, de stiller forslag til anskaffelse af de standardværker, de ved der er mest efterspurgt på folkebiblioteket, og de underviser eleverne i 1.g i informations- og littera-

tursøgning inden danskopgaven. Eleverne på Vejles to gymnasier søger nu on-line i vores bogbestand via Internettet og de har også adgang til Artikelbasen. De har altså mulighed for at blive fortrolige med de vigtigste søgeredskaber og for lave søgninger hjemmefra med kyndig vejledning af lærer eller bibliotekar, så de ved hvad de skal lede efter og hvordan, når de kommer ind i heksekedlen på folkebiblioteket.

Vi får stadig besøg af gymnasieelever, der bare skal have "alt" om Vietnam-krigen, og der er stadig kødannelser og frustrationer omkring afleveringsterminerne, men forholdene er ikke nær så kaotiske, som de var for bare 5 år siden. Det skyldes ikke mindst det samarbejde mellem gymnasierne og biblioteket, der gradvist er bygget op.

Betjening af folkeskoleelever

I folkeskolen har man også taget fat på den projektorienterede undervisning, og projektopgaver er for nylig gjort obligatoriske i de ældste klasser. De er mere krævende end de traditionelle emneopgaver, og de lægger op til at eleverne på egen hånd samler informationer og materialer sammen. Det kunne se ud som om at historien fra gymnasierereformen gentager sig. Set fra bibliotekarskrivebordet på folkebiblioteket er problemstillingen i hvert fald den samme. Eleverne er begyndt at dukke op i køen ved skrivebordet. Igen er det er nogle relativt få populære emner, de spørger efter, og der er oven i købet kraftig overlapning til gymnasieelevernes emner. Middelalderen, hekse, satanisme, incest, børnemishandling og andre dystre emner bliver de unge tilsyneladende aldrig trætte af at beskæftige sig med. Resultatet er tomme hylder, når den første flok har der været der. Betjeningen på folkebiblioteket er i høj grad baseret på hjælp til selvhjælp, og det kan være svært for folkeskoleeleverne at trænge igennem til de travle bibliotekarer, og få den vejledning de har behov for.

I modsætning til gymnasiet, så har folkeskolen sit eget veludviklede skolebibliotekssystem. I vores kommune har vi endda som noget usædvanligt fæl-

les bibliotekssystem, så vi kan se, hvad der står hos hinanden. Alligevel er det begrænset, hvad der er af samarbejde mellem de to bibliotekssektorer. Vi tog initiativ til et møde med skolebibliotekarerne for at diskutere, hvordan vi mest hensigtsmæssigt hjælper folkeskoleeleverne. Her fremgik det, at mange skolebibliotekarer kæmper med at placere skolebiblioteket i kollegaernes bevidsthed, når projektarbejdet skal tilrettelægges. Vi var enige om, at det ikke var hensigtsmæssigt når lærerne tilskyndede eleverne til at ringe direkte til Europakommissionen i København, Danmarks Statistik eller diverse ambassader for at få materialer, de ligeså godt kunne have fundet på deres bibliotek. Vi kunne heller ikke blive uenige om, at det var på skolebibliotekerne eleverne skulle lære, hvordan man søger og udvælger litteratur, og at det var oplagt, at eleven sammen med læreren eller skolebibliotekaren sad på skolebiblioteket og søgte i centralbibliotekets base, så de var forberedte, inden de kom ind til os. Mødet mandede ud i, at vi sammen udarbejder en skriftlig vejledning henvendt til folkeskolens lærere, der fortæller, hvordan man bedst kan udnytte bibliotekernes ressourcer til projektopgaver.

Udklipssamlingen

Et af vores mest benyttede hjælpemidler til alle slags opgaveskrivere er en udklipssamling med artikler, mest fra aviser, om efterspurgte emner. Den består af ca. 200 hængemapper, hvor man finder emner som: Abort, Aids, Anorexi/bulimi, Blodskam, Bosnien, BZ'ere, Dyreforsøg, Flygtninge, Gadens børn, Genteknologi, Jacob Haugaard (!), Islam, Jehovas Vidner. Når vi nu har alverdens smart informationsteknologi, kan det virke selvmodsigende, at bibliotekarerne bruger tid på at klippe ud fra aviser. Men det praktiseres stadig på mange biblioteker af den simple grund, at der er stor tidsbesparelser at hente. Vi låner ikke ud fra samlingen, så en af fordelene for eleverne og for os er, at materialerne altid er ved hånden. Vi slipper altså for at lede efter tidsskrifter i kælderen, reservere, hvis de er udlånte, tage kopier fra avismikrofilmene, skaffe hjem fra andre biblioteker etc. Men pædagogisk er det måske et minus, at eleverne

springer litteratursøgningsprocessen over, og med det samme får nogle artikler stukket i hånden.

Vores udklipssamling er altså en succes, men det er klart, at de fleste spørgsmål efter artikler kræver søgninger i Artikelbasen. Det har ført til en meget bedre udnyttelse af de vigtige informationer, der skjuler sig i tidsskrifter og aviser, at Artikelbasen nu også er blevet tilgængelig for lånerne på folkebibliotekerne og på uddannelsesinstitutionerne. Vi må så leve med, at vi af og til møder insisterende opgaveskrivere med kæmpeudskrifter fra artikelbasen, der gerne vil have skaffet det hele. Vi forsøger så, med mild tvang, at få dem til at selekttere. Er alle 33 artikler lige vigtige? Vi fortæller, hvilke avisartikler de selv umiddelbart kan finde på vores avismikrofilm, og hvilke de risikerer at skulle vente et par uger på fra Aviskroniksamlingen i Århus. Det hjælper også noget, når de får forklaret, at den titel på udskriften, der lyder så forjættende, i virkeligheden dækker over en kronik på en enkelt side i Kristeligt Dagblad fra 1989. Vi har Politiken, Jyllandsposten og Information på mikrofilm fra 1945 og frem, og den lokale avis mere end 100 år tilbage. Vores to avislæseapparater bliver flittigt brugt dagen igennem. Både af dem, der har konkrete henvisninger fra Artikelbasen, og af dem, der vil undersøge samtidens syn på forskellige begivenheder. Det kan være om det uopslidelige emne Cuba-krisen, den første månelanding, eller ham jeg havde forleden dag, der ville vide, hvad de danske aviser havde skrevet i anledning af Elvis Presley's død. Der kommer tit elever og vil have litteratur om et emne på et bestemt sprog. Det er vist især på Handelsskoler og Handelsgymnasier, de i sprogfagene skal aflevere større og mindre skriftlige opgave på det pågældende sprog. Litteratur på spansk om spanske samfundsforhold kan lyde som en svær nød at knække på et folkebibliotek, men går man sammen med låneren ind i Statsbibliotekets SOL-system og afgrænser på sprogkoden spansk, finder man nemt nogle relevante titler, og man kan med det samme se, om de er disponible. Spørger de om "noget om Boris Becker på tysk", udleverer vi de trykte årsregistre til tidsskriftet "Der Spiegel". Vi gemmer tidsskriftet i 20 år, og det er et oplagt kil-

demateriale også til mere avancerede spørgsmål om samfundsforhold i Tyskland fra samfundsfagene i gymnasiet. Det kan være om murens fald, Baader Meinhof-gruppen eller nynazisme. "Newsweek" og "Time" er engelsksprogede nyhedsmagasiner af tilsvarende type. Vi har ikke registre til dem, men kan man bare tidsfæste en begivenhed, er det nemt at finde frem til de relevante numre, og de benyttes flittigt af gymnasieelever med opgaver i historie og samfundsfag.

Litteraturløsningsmetoder

Danskopgaver, i form af digte, noveller eller romaner, der skal fortolkes, går igen hos elever på alle niveauer. Det absolut vigtigste hjælpemiddel er her *Litteraturløsningsmetoder*. Adskillige eksemplarer er blevet slidt op af elever, der håber på at finde referencer til en eller flere tolkninger. Selvfølgelig er der en vis spredning i de forfatterskaber, de spørger efter, men der er også mange, der går igen i både folkeskolens og gymnasiernes opgaver år efter år. Problemet er igen, at når de første 10-15 elever har været der, er alt om Leif Panduro og Tove Ditlevsen forsvundet fra bibliotekets hylder. Vi har taget konsekvensen og over en årrække opbygget en samling med kopier af alle de vigtigste artikler, der refereres til i *Litteraturløsningsmetoder*. Samlingen er placeret på Læsesalen, og eleverne kan kun låne fra den til kopiering. Systemet bliver holdt ved lige og suppleret med tolkninger og analyser, vi støder på i tidsskrifter, og i de nye bøger vi ser ved bogvalg. Det er nu oppe på at fylde 10 fyldte ringbind, hvor artiklerne er ordnet alfabetisk efter forfatternavnet. Altså endnu et særsystem på linje med vores hængemapper, og det er lige så anvendt og uundværligt for eleverne, der kan være sikre på, at materialerne ikke er udlånt. Samtidige avisanmeldelser er gode som supplement til, eller i stedet for, en egentlig tolkning. De fleste biblioteker abonnerer på avisanmeldelser til brug ved bogvalget. De bliver naturligvis gemt - vi har dem således helt tilbage til 1960. Er det nyere engelsksproget litteratur, eleverne skal bruge omtaler eller tolkninger af, så er *Contemporary Authors* en oplagt kilde. Det er et kæmpestort amerikansk litterært opslagsværk, hvor

der hele tiden udsendes nye, ajourførte bind. Der er også tit noget at hente på Internettet, især når det drejer sig om nyere kultprægede forfatterskaber.

Konklusion

Det er vigtigt at tænke på, at de uddannelsessøgende, der i disse år bestormer bibliotekerne, udgør fremtidens kundegrundlag. Giver vi dem en professionel og venlig betjening, når de skal skrive danskopgave i folkeskolen eller på gymnasiet, jamen så er der håb om, at de, også i deres fremtidige liv, vil opfatte biblioteket som det naturlige udgangspunkt, når de skal navigere rundt i informationssamfundet.

Litteratur

Bo, Ellen: De gymnasiale uddannelser og biblioteket. - i: *Uddannelse*, 1995, nr.1, s.30-33.

Høeg, Joan & Anny Skov Madsen: Førstehjælp til opgaveskrivning. Biblioteket for Vejle By og Amt, 1997. - 12 + 4 s. - Pjece.

Szomlajski, Leif: Stigende krav til biblioteksfaciliteterne. - i: *Gymnasieskolen*, 1990, nr.6, s.267-74.